

Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота
з «Економічної теорії»

на тему:

«Особливості інфляційних процесів в сучасній
економіці України»

Студента II курсу групи ФБС-21
напряму підготовки «Фінанси та кредит»
Ференца Назарія.

Керівник: доцент, кандидат економічних наук
Возьний К.З.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

м. Тернопіль – 2016р.

План

Вступ

1. Поняття інфляції та теорії інфляції
2. Макроекономічний аналіз інфляційних детермінацій
3. Інфляційна ситуація в Україні
4. Оцінка ефективності антиінфляційних заходів в Україні

Висновки

Зміст

Вступ	5
1. Поняття інфляції та теорії інфляції.....	7
2. Макроекономічний аналіз інфляційних детермінацій.....	24
3. Інфляційна ситуація в Україні.....	34
4. Оцінка ефективності антиінфляційних заходів в Україні.....	37
Висновки.....	40
Список використаної літератури.....	43

Вступ

В умовах переходу України до ринкової економіки ми змушені переходити до нових для нас , ринкових важелів впливу на економіку , а для цього потрібно знати об'єкти і суб'єкти впливу.

Грошовий обіг має чи не найважливіший вплив на макроекономічну стабільність у державі. Його стабільність – основа ефективності роботи економіки. Інфляція – основна проблема грошового обігу.

Актуальність теми курсової роботи пов'язана із становлення нової ринкової економічної системи в Україні, що здійснюється в умовах розвитку і поглиблення інфляційних процесів, тобто зростання рівня сукупних ринкових цін. У сучасній економічній літературі, як вітчизняній, так і західній, загальноприйнято вважати, що розвиток інфляції впливає тільки негативно на процес функціонування національної економічної системи. Вона знецінює національну грошову одиницю, породжує кризу неплатежів, гальмує інвестиційну і інноваційну діяльність підприємців і фірм, посилює соціальну нерівність у розподілі грошових доходів, знижує рівень соціальної та економічної ефективності національної економічної системи. Інакше кажучи, інфляції властиві тільки економічні дефекти.

Виходячи з наведеного вище теоретичного постулату, уряди більшості країн СНД й інших постсоціалістичних країн розробляють спеціальні програми гальмування, “придушення” розвитку інфляційних процесів у національних економіках. Таку програму розроблено й урядом України. Вона, без сумніву, потрібна і її практична реалізація позитивно вплине на процес ринкового реформування української національної економіки хоча б тому, що гальмує процес знецінення національної грошової одиниці – гривні. Однак при цьому треба мати на увазі, що інфляція як процес зростання сукупних цін має не тільки вказані вище негативні соціально-економічні наслідки, тобто економічні дефекти, а й позитивні наслідки : в певних аспектах і в певному розумінні вона позитивно впливає на процес функціонування національної економічної

системи. На противагу економічним дефектам назвемо їх економічними ефектами.

Тематику щодо інфляції та основ грошового обігу досліджували такі вчені, як Е. Ф. Жуков, Р.І. Тиркало, М.І. Савлук, Гальчинський А. С., Голуб А., Семенюк Л., Смовженко Т., Лувш Б.Л., Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф., Костюченко О.А., Шамова І.В. та інші вчені.

Мета даної курсової роботи вивчити суть , призначення та структуру грошового обігу, охарактеризувати грошові потоки , вивчити можливість оцінки грошової маси та швидкості обігу грошей , а також закономірності грошового обігу та його вплив на макроекономічну рівновагу в Україні.

Завданнями курсової роботи є:

- розглянути суть закону грошового обігу та механізм його дії;
- охарактеризувати причини інфляції, її форми та види;
- вивчити наслідки інфляційних процесів та шляхи їх подолання.

Предметом курсової роботи є відносини, що виникають в умовах попередження і боротьби з інфляцією.

Об'єктом роботи є інфляційні процеси в Україні.

Науково-методичною і практичною базою написання роботи є періодична література і підручники.

1. Поняття інфляції та теорії інфляції

Інфляція—процес знецінення грошей унаслідок надмірної емісії та переповнення каналів обігу грошовою масою. Зовні вона проявляється у зростанні загального рівня цін та зниженні купівельної спроможності грошей. Інфляція призводить до стихійного перерозподілу доходів та багатства між соціальними групами населення, зниження матеріального стимулювання праці, до спаду виробництва, скорочення інвестицій, гальмування науково-технічного прогресу, послаблення зовнішньоекономічних позицій країни, зменшення конкурентних можливостей на світовому ринку.

Інфляція не виникає раптово, а розвивається поступово як тривалий процес, який можна розділити на три етапи:

- на першому етапі темпи зростання цін (інфляції) відстають від темпів збільшення грошової маси в обігу;
- на другому етапі темпи зростання цін значно випереджають темпи зростання грошової маси в обігу;
- на третьому етапі зростання цін набирає нерівномірного стрибкоподібного характеру, коли темпи зростання цін то випереджають темпи зростання грошової маси, то відстають від них.

Інфляція попиту генерується надмірним зростанням товарного попиту порівняно з пропозицією. Якщо у відповідь не відбудеться підвищення пропозиції, зростання попиту компенсуватиметься підвищенням цін і рівень інсоляції зростатиме. Інфляція попиту безпосередньо пов'язана з дією монетарних чинників. Ідеться передовсім про надто велику грошову емісію, що призводить до перевищення попиту на гроші порівняно з реальною пропозицією товарів і послуг. У цьому разі безпосереднім чинником інфляції є зростання грошової маси, що порушує закон грошового обігу $M_s = M_d$.

Процес генерації інфляції можна наочно розкрити за допомогою «рівняння обміну»:

$$MV=PQ \quad (1)$$

де M — номінальна грошова маса (кількість грошей в обігу);

V — швидкість, або норма обороту грошової маси;

Q — реальні доходи, або товарне забезпечення грошей. Спочатку нагадаємо значення окремих економічних показників. Номінальний дохід (PQ) — номінальна сума отриманої зарплати, виплати процентів на заощадження, виплати прибутку, дивідендів, рентних платежів тощо. Реальний дохід (Q) — кількість товарів і послуг, що їх можна придбати на суму номінального доходу. Динаміка реального доходу визначається як різниця між номінальним доходом та рівнем цін (інфляцією). Із формули (1) випливає, що збалансованість між грошовою масою та її товарним забезпеченням досягається зміною рівня цін.

Рівень цін можна визначити, перетворюючи рівняння (1) за формулою:

$$P = MV/Q, \quad (2)$$

Із формули випливає, що рівень цін (норма інфляції) постійно зростає, коли номінальна грошова маса збільшується відносно попиту на реальні залишки. Ціни тим вищі, чим більше в обігу грошей та менша пропозиція товарів і послуг. Кількісна теорія грошей стверджує, що коли V і Q величини постійні (const), або змінюються незначно, тоді з рівняння (2) випливає пряма залежність між показниками M і P : якщо грошова маса M подвоюється, те саме відбувається з цінами P .

Якщо рівняння обміну розглядати з позиції динаміки цін, грошей, випуску продукції (ВВП) і швидкості обороту грошей, то рівняння (2) можна переписати в термінах темпів приросту:

$$P = M - Q + V \quad (3)$$

або

$$M/P = Q - V \quad (4)$$

Отже, норма інфляції (P) дорівнює різниці між темпами приросту номінальної грошової маси та реального попиту на гроші (3).

Із рівняння (4) випливає, що темп приросту реального попиту (M/P) на гроші дорівнює темпам приросту реальних доходів (Q за мінусом приросту швидкості обороту грошей (V)).

Розглядаючи рівняння (3) і (4), ми можемо дійти висновку, що номінальна грошова маса й реальні доходи впливають на рівень цін у протилежних напрямках: зростання номінальної грошової маси сприяє інфляції, тобто зростанню цін, тоді як збільшення реальних доходів, а значить, збільшення реального попиту на гроші в принципі сприяє зниженню рівня цін. Чистий ефект залежить від співвідношення цих двох показників. Інтенсивне зростання номінальної грошової маси, яке не супроводжується збільшенням попиту на реальні залишки, призводить до виникнення різних різновидів уже відомих нам «гарячих грошей», тобто до збільшення інфляції.

Прискорення швидкості обороту грошей є додатковим стимулятором інфляційного процесу. Цей показник визначається як відношення номінального доходу (ВВП) до номінальної грошової маси:

$$V=PQ/M, \quad (5)$$

$$\text{звідси } V = Q/(M/P) \quad (6)$$

Це означає, що швидкість обороту грошей дорівнює відношенню реальних доходів до реальних касових залишків. За зростання доходів швидкість обороту грошей теж зростає, а попит на реальні залишки спадає. Цей показник високий на стадії галопуючої, а особливо гіперінфляції, і низький на стадії повзучої інфляції.

Таким чином, на темпи інфляції впливають три агреговані складники: темпи приросту грошової маси, темпи зміни швидкості обороту грошової маси і темпи зміни обсягів виробництва (ВВП). Залежно від конкретної економічної ситуації вплив цих показників на інфляційний процес неоднаковий. Так, в Україні середньомісячна інфляція 1993 р. становила 47% (35,7% — через зростання грошової маси, 8,5% — через зміну швидкості обороту грошей, 2,8% — через спад виробництва).

Ланкою, яка з'єднує, з одного боку, приріст грошової маси, а з іншого, — зростання рівня цін, стає, як правило, хронічний та надто великий за розміром дефіцит державного бюджету, котрий покривається переважно за рахунок кредитної емісії. Жоден уряд, як підкреслював Дж. Кейнс, не погодиться

оголосити себе банкрутом, не вдаючись до послуг емісійного механізму, що є в його розпорядженні. Будь-яка держава вдається до емісії грошей у тому разі, коли вона не може розв'язати проблему бюджетного дефіциту відповідною податковою політикою або випуском цінних паперів.

Кредитна емісія означає, що центральний банк як агент уряду позриває державний борг чи фінансує державну програму видатків емісійними кредитами, які не мають реального забезпечення. Пряме кредитування уряду практично виглядає як зростання чистих активів, джерела яких знаходяться у пасиві балансу центрального банку, внаслідок чого збільшується грошова база та сукупний попит. А це може спричинити надмірне зростання грошового попиту порівняно з реальною пропозицією товарів і як наслідок — черговий виток інфляції. Отже, чим більший дефіцит бюджету, тим більший рівень інфляції. До того ж це явище є нелінійним і динаміка його має тенденцію до прискорення.

Крім того, фінансування бюджетного дефіциту з допомогою грошової емісії є своєрідною формою оподаткування — «інфляційним податком». Розмір вигоди, яку отримує держава, можна визначити як добуток рівня інфляції і реальних грошових залишків, що втрачають свою вартість.

Отже, основна причина фіскальної інфляції—дефіцит бюджету та його покриття за рахунок емісійних кредитів центрального банку. Адже вони — основний каталізатор інфляції. Проте повністю позбутися інфляції лише методами обмеження попиту, тобто суто монетарними методами, неможливо. Обмеження грошової маси хоч і гальмує зростання цін, але водночас пригнічує виробництво, не дає змоги розірвати ланцюг боргових зобов'язань.

Інфляційний процес може відбуватись і під впливом цілої низки немонетарних чинників, що зумовлюють зростання цін через подорожчання компонентів виробництва і збільшення собівартості продукції. Ідеться про інфляцію витрат, що формується на принципово іншій основі, ніж інфляція попиту.

Інфляція витрат відбувається внаслідок порушення рівноваги товарного

обміну $MV = PQ$, тобто перевищення пропозиції над попитом, що генерує процес зростання витрат виробництва, а відтак (через підвищення цін на товари) і збільшення грошової маси. Масштаби «накручування» цін залежать від грошового покриття, яке визначає межі того середовища, у рамках якого економічні агенти можуть здійснювати свої витрати. Відбувається завищення попиту на гроші через завищення витрат виробництва. У даному разі збільшення грошової маси є не причиною зростання цін, а похідною від них.

В основі інфляції витрат лежить взаємозв'язок витрат і цін, рівень яких підвищується під впливом зростання витрат або надприбутків. Найхарактернішою ознакою інфляції витрат у її класичному вигляді є спіраль «зарплата — ціни». Наприклад, якщо в економічному середовищі відбувається загальне підвищення цін, стає неминучим зниження реальних доходів населення. Щоб зберегти їх рівень, необхідно збільшувати грошові доходи (заробітну плату), а це призводить до зростання витрат виробництва або бюджетних видатків. Як наслідок зростає собівартість продукції фірм, що призводить до підвищення цін на товари. Подорожчання товарів та послуг знову робить необхідним підвищення заробітної плати: розкручується інфляційна спіраль «зарплата—ціни». Графічно цей процес відображає відома в економічній теорії «крива Філіпса». З одного боку, підвищення заробітної плати сприяє зростанню доходів населення, а тому є чинником збільшення платоспроможного попиту, з іншого — підвищення заробітної плати збільшує витрати виробництва, оскільки вона є статтею собівартості продукції. А підвищення собівартості продукції, у свою чергу, сприяє зростанню товарних цін.

Важливим чинником інфляції витрат виробництва є значне подорожчання матеріальних ресурсів. Через взаємопов'язаність виробничих процесів в економічному середовищі зростання ціни на сировину спричинятиме зростання цін на всі інші товари. Чинником інфляції витрат є також підвищення цін на продукцію економічних агентів у відповідь на збільшення ставок податків чи плати за кредит, що рівнозначне збільшенню витрат виробництва. За високих

ставок податків включаються механізми, які обмежують зростання виробництва. В економічних суб'єктів з'являються все більші проблеми з фінансуванням інвестицій та погашенням боргових зобов'язань. Більше того, послаблюється сама схильність до інвестицій, оскільки виробництво продукції стає економічно не вигідним. В економічній науці добре відомі співвідношення між ставками оподаткування та величиною надходжень податків у бюджет — крива Лаффера (рис. 1).

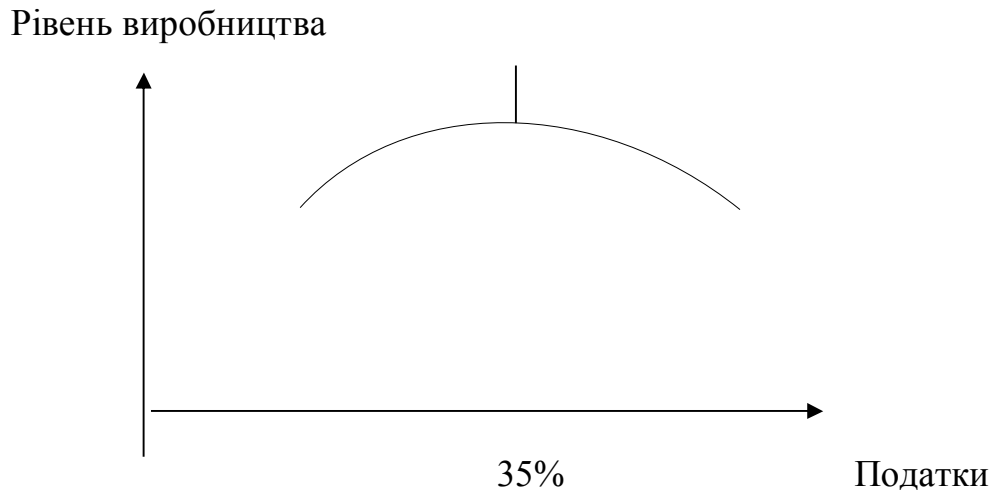

Рис.1. Крива Лаффера.

За підвищення ставок оподаткування сума податкових надходжень у бюджет зростає тільки до певної величини, а потім знижується за рахунок спаду виробництва й ухиляння від сплати податків. Значний рівень спаду виробництва відповідає відтинку 2 кривої, а отже, зниження ставок оподаткування збільшить не тільки ділову активність, а й суму податкових надходжень у бюджет. [8, с. 123].

Отже, основне завдання податкової політики полягає в тому, щоб оживити економіку й виробництво, адже збиткове виробництво бюджет не поповнить, не дасть товарного забезпечення грошам.

Зростання цін може відбуватись також через очікування суб'єктами господарської діяльності чергового погіршення економічної ситуації: труднощів із поставками сировини, подорожчання банківського кредиту, платіжної кризи тощо. Наслідком такого очікування є збільшення виробничих витрат на так звану плату за ризик.

Інфляцію, що імпортується, зумовлюють надмірний наплив іноземної валюти, підвищення імпортних цін тощо. Рівень валютного курсу національної валюти до іноземних може бути як інфляційним, так і антиінфляційним чинником. Низький курс національної валюти робить дорожчим імпорт і дешевшим (за межами країни) експорт товарів. Це призводить до зростання цін на імпортовані товари. Тому існує пряма залежність між інфляційними процесами та обсягом чистого експорту (різниця між експортом та імпортом). Отже, зниження курсу національної валюти підвищує вартість імпортованих товарів та сировини на внутрішньому ринку. А це збільшує загальну собівартість виробництва, у тім числі й виробництва продукції на експорт.

Існує відповідна залежність (еластичність) рівня цін на продукцію вітчизняного виробництва від рівня цін на імпортовану продукцію (сировину, енергоресурси тощо). Підвищення цін на світовому ринку істотно впливає на загальний рівень цін на внутрішньому ринку. Інфляція мала яскраво виражений витратний характер, хоча на початку 1992 р. була досить помітною також інша її складова — інфляція попиту через наявність зайвої грошової маси в обігу. З підвищенням світових цін на енергоносії українські товари подорожчали і стали неконкурентоспроможними. У даному разі відбулася суто імпортована інфляція витрат, оскільки разом із товарами було імпортовано високі ціни.

Хоч у теорії розмежування чинників інфляції є можливим, але насправді вони настільки глибоко взаємопов'язані, що намагатися виокремити їх — марна справа. Це наочно демонструє інфляційний процес в Україні, де переплелися структурна; фіскальна, імпортна інфляція, інфляція витрат та її різноманітні різновиди. Тут спостерігаємо цілу низку чинників, які впливають або виключають один одного, надаючи інфляційному процесові особливої складності та непередбаченості. Одне слово, проблеми, породжені інфляцією, виникають не тому, що цінність грошей падає, а тому що майбутню їхню цінність передбачити неможливо.

У міжнародній практиці (відповідно до темпів інфляційного процесу) виокремлюють три різновиди інфляції: повзучу, галопуючу, гіперінфляцію.

Ясна річ, що межі і форми інфляційного процесу досить мінливі, і в кожній країні він розвивається по-своєму.

Повзуча інфляція настає тоді, коли темпи зростання цін не перевищують 10% на рік. Вона характеризується надмірною емісією та прискореним накопиченням грошової маси в каналах обігу без помітного підвищення чи за незначного зростання цін.

За повзучої інфляції відбувається поступове нарощування інфляційного потенціалу у вигляді незадоволеного додаткового попиту, який постійно тисне на товарні ціни і загрожує їх «вибухом». За умов повної зайнятості додатковий попит стає суто інфляційним. Створюється особлива економічна ситуація, коли зростає (за рахунок емісії грошей) попит на «інфляційне фінансування» за обмеженої пропозиції, що порушує симетрію товарного обміну— $MV=PQ$. Виникає ситуація, за якої далі зростання платоспроможного попиту не сприяє зростанню виробництва й ефективному використанню його ресурсів, а призводить до безпосереднього зростання цін, внаслідок чого інфляція переходить на вищий щабель і перетворюється на гальмо економічного розвитку[1, с. 169].

Галопуюча інфляція настає тоді, коли темпи зростання цін досягають 10—100% на рік. На цій стадії відбувається стрімке зростання цін, тобто прискорена, або галопуюча, інфляція. Вона спричиняє випереджальні темпи зростання споживчого попиту порівняно з товарною пропозицією, що призводить до зростання цін. За цих умов формується інфляційний мультиплікатор, який прискорює деструктивні процеси в економіці. На стадії галопуючої інфляції відбувається спад виробництва та скорочення товарообороту, втрачається стимул до інвестицій, стримується процес суспільного нагромадження. Інфляція породжує відтік капіталу з виробничої сфери до сфери обігу, тобто розбалансування економічної рівноваги.

За умов галопуючої інфляції особливо на фінальній стадії настає платіжна криза — «грошовий голод». Держава намагається припинити емісію грошей, однак поглиблення економічної та фінансової кризи ставить її перед

необхідністю вдаватись до нових і нових емісій, настають «емісійні шоки». Держава втрачає головні важелі управління емісійним процесом, інфляція стає неконтрольованою. Це й призводить до виникнення інфляційної спіралі, перетворення повзучої інфляції на галопуючу, а галопуючої— на гіперінфляцію.

Особливо виразно деформація економічних та соціальних процесів проявляється за гіперінфляції. МВФ вважає, що інфляція переходить у гіперстадію, коли темпи приросту цін зростають до 50% за місяць (у рамках гіперінфляції виокремлюють і вужче поняття —суперіфляцію, за якої темпи зростання цін сягають 1000 і більше процентів за рік). На стадії гіперінфляції домінує нестабільність цін у всіх секторах економіки, яка спричиняє хаос на ринку та несправедливий (нееквівалентний) перерозподіл доходів і багатства у суспільстві. За умов гіперінфляції гроші продовжують втрачати свої функції, поширюються бартерні операції, порушується фінансово-кредитний механізм, розвиваються неорганізовані стихійні процеси в економіці, що призводять до зростання загальної економічної, соціальної та політичної нестабільності. У період гіперінфляції реальний попит на гроші спадає, що значно знижує їхню купівельну спроможність. Водночас збільшується попит на товари, а це призводить до дальшого зростання цін, оскільки великій кількості грошей протистоїть надто обмежена кількість товарів. Агенти ринку намагаються якомога скоріше «отоварити» гроші, що буквально на очах втрачають свою вартість. Відбувається «втеча» від грошей. Хоч як парадоксально, але не зникає і «голод» на гроші, оскільки емісія грошей не встигає за їхнім знеціненням. Особливо бракує банкнот великих номіналів, оскільки дрібні купюри зовсім втрачають свою вартість і виходять із каналів обігу. Через це держава випускає в обіг нові купюри все вищих номіналів, тобто ще більше «розкручує» спіраль цін і грошей.

Інфляція «роз'їдає» реальну вартість активів, бо знецінюються не тільки гроші, а й цінні папери, страхові поліси, депозити тощо. За інфляції відбувається перерозподіл доходів між кредиторами і дебіторами. Боржники,

котрі раніше отримали позику, розплачуються за неї грошми, які в процесі інфляції помітно втратили свою вартість (купівельну спроможність). Відбувається перерозподіл багатства за рахунок кредиторів чи власників грошових активів на користь боржників, серед яких основним боржником є держава, пасиви котрої (гроші, державні облігації, скарбницькі векселі) втратили вартість. Отже, програють кредитори, а виграють позичальники (дебітори) передовсім держава, оскільки інфляція значно зменшує реальну величину державного боргу. Усе це дестабілізує суспільство, знижуючи реальні доходи широких верств населення. Інфляція також звужує внутрішній ринок, спотворює структуру попиту, посилює спекуляцію, породжує «тіньовий бізнес».

Інфляція неодмінно призводить до кризи державних фінансів унаслідок швидкого знецінення податків та інших надходжень у державну скарбницю та одночасного зростання видаткової частини бюджету. Через інфляцію реальна вартість доходів бюджету постійно зменшується. Тому держава змушена весь час вдаватись до друкарського верстата, щоб компенсувати фінансові втрати від інфляції. Оскільки зробити це практично неможливо, то державі доводиться зменшувати свої витрати, передусім на соціальні потреби, що додатково загострює соціально-політичну нестабільність у суспільстві. На останній стадії інфляції зростання емісії стає вже не тільки фінансове не вигідним, а й соціальне небезпечним.

Економічною теорією доведено, що основними причинами інфляції, як ми вже казали, є перевищення товарного попиту над пропозицією — «інфляція попиту» та зростання грошових витрат виробництва — «інфляція витрат». Ці дві класичні причини спричиняються низкою монетарних та загальноекономічних чинників. До них належать: інфляція, породжена надлишком в обігу грошової маси внаслідок кредитної емісії; фіскальна інфляція, що пов'язана із дефіцитом бюджету; інфляція, спричинена зростанням виробничих витрат і доходів, імпортована інфляція тощо [7, с.132].

Інфляція має цілий ряд наслідків у багатьох сферах суспільного життя,

насамперед у соціальній та економічній.

У соціальній сфері інфляція створює передумови для перерозподілу доходів поміж найманими працівниками та підприємцями на користь останніх. Зростання товарних цін як прояв інфляції безпосередньо спричинює збільшення прибутків підприємців і зменшує реальні доходи робітників, службовців та інших верств населення, які змушені купувати товари за зростаючими цінами.

Проте в реальній дійсності ця закономірність не завжди чітко реалізується. Адже підприємці не тільки продають, а й купують товари за зростаючими цінами, а працівники не тільки купують товари, а й продають свій товар— робочу силу, ціна на яку в період інфляції теж зростає. Тому виграш чи втрати від інфляції можуть мати представники будь-якої соціальної групи.

Якщо ціни на товари, що продає підприємець, зростають повільніше, ніж ціни на товари, які він купує, то він зазнає збитків. Разом з тим, якщо заробітна плата працівника збільшується відповідно чи швидше за зростання цін на товари народного споживання, то його матеріальне становище не зміниться або навіть поліпшиться. Все залежить від здатності того чи іншого економічного суб'єкта чи їх групи захистити свої доходи, добитися їх адекватного зростання, що визначається монопольним становищем їх на ринку товарів або праці, політичною організованістю та силою профспілок тощо.

Проте є соціальні групи населення, які повністю не здатні захистити себе від втрат унаслідок інфляції. Це—передусім пенсіонери, особи, що живуть за рахунок виплат по соціальному страхуванню, всі працівники з фіксованим доходом, зокрема службовці державних установ, студенти та ін.

Особливо негативно впливає інфляція на матеріальне становище людей похилого віку, що нерідко живуть за рахунок своїх збережень. Унаслідок інфляції ці збереження помітно знецінюються.

Крім прямих втрат, які зазнає через інфляцію значна кількість економічних суб'єктів, її негативними соціальними наслідками є також загальна невпевненість підприємців і всіх працівників у перспективі свого економічного становища, загострення соціальних суперечностей, посилення групового

егоїзму. Все це спричинює соціальну і політичну нестабільність у суспільстві, що нерідко закінчується бурхливими Потрясіннями, внаслідок яких встановлюється в тій чи іншій формі диктатура.

Ще ширший діапазон негативних наслідків інфляції в економічній сфері. Особливо відчутно вона впливає на розвиток виробництва, торгівлю, кредитну і грошову системи, державні фінанси, валютну систему і на платіжний баланс країни.

Спочатку, зокрема на стадії повзучої інфляції, остання забезпечує тимчасове стимулювання розвитку виробництва завдяки тому, що держава шляхом дефіцитного фінансування розширює свої замовлення підприємствам, допомагає їм у поновленні основного капіталу, в створенні соціально-економічної інфраструктури тощо. Водночас створюється особлива економічна ситуація, в якій, з одного боку, зростає попит на інфляційне фінансування, а з другого — притупляється відчуття небезпеки надмірного насичення обороту грошовими коштами, внаслідок чого інфляція піднімається на вищий щабель і перетворюється у гальмо економічного розвитку.

Інфляція спричинює посилення хаотичності і диспропорціональності розвитку суспільного виробництва. Позичкові капітали спрямовуються переважно в галузі з швидким зростанням ціп і відволікаються з інших галузей, де може настати застій і занепад виробництва. Часті коливання і стрибки цій посилюють економічний ризик інвестицій, що викликає скорочення нових капіталовкладень і затухання науково-технічного прогресу. Технічному регресу сприяє також те, що в період інфляції ціна робочої сили нерідко зростає повільніше, ніж ціна засобів виробництва, і застосування ручної праці виявляється вигіднішим, ніж техніки.

Скорочуючи платоспроможний попит населення, інфляція зумовлює звуження ринку збуту товарів народного споживання, що може викликати затухання темпів їх росту чи навіть скорочення обсягів виробництва. Нерідко виникає затоварення на цих ринках при абсолютному скороченні особистого споживання.

Спад виробництва може зумовлюватися також відтоком капіталів з виробничої сфери в торгівлю, де інфляційне зростання цін підсилюється спекуляцією, яка зумовлює прискорення обігу капіталу та зростання прибутків. У сферу спекулятивної торгівлі відволікається також значна частина робочої сили, що також стримує розвиток виробництва. Гонитва за спекулятивною наживою призводить до розриву сталих господарських зв'язків між економічними суб'єктами, до значних нераціональних перевезень товарів, внаслідок чого дезорганізується виробництво, зростають витрати обігу[1,с.177].

Інфляція негативно впливає на структуру споживчого попиту, що дезорганізує господарські зв'язки та виробництво, а також викликає перерозподіл багатства в суспільстві. Ті економічні суб'єкти, які спромоглися ціни на свої товари підвищити якнайбільше, в тому числі й спекулятивним шляхом, одержані надприбутки вміщують переважно в реальні цінності — земельні ділянки, золото, картини, ювелірні прикраси, будівлі тощо. Одночасно зменшують свої традиційні витрати, насамперед виробничого призначення, які пов'язані з підвищеним ризиком при знеціненні грошей.

В умовах інфляції економічним суб'єктам не вигідно тримати свої активи в грошовій формі. Це негативно впливає на кредитні відносини та грошовий обіг. Власники грошових коштів не будуть вкладати їх у банки, якщо депозитний процент не компенсує інфляційних втрат. Якщо ж банки збільшуватимуть депозитний процент, то це неминуче призведе до подорожчання банківських позик, наслідком чого буде скорочення попиту на них та подальше підвищення цін підприємцями з метою компенсації своїх додаткових витрат на оплату процентів. Згортається також комерційний кредит, оскільки кредиторам не вигідно і ризиковане продавати свою продукцію з відстрочкою платежу.

Інфляція, особливо на галопуючій та гіпервисокій стадіях, сама зумовлює нові інфляційні фактори і посилює руйнівний вплив на грошовий обіг. Прагнення економічних суб'єктів швидше позбавитися «гарячих» грошей прискорює їх обіг, що зменшує необхідну для його обслуговування грошову масу

(Кн). У власників товарів поступово знижується бажання реалізувати їх за знецінені гроші, і вони переходять на бартерні операції чи продають їх за іноземну валюту. Натуралізація обміну прискорює інфляційне знецінення грошей, оскільки звужується матеріальна основа їх обігу, а також спричинює розрив традиційних господарських зв'язків, уповільнює товарообіг та викликає додаткові витрати обігу.

У міру поглиблення інфляції, особливо на гіпервисокій стадії, виникає «голод» на грошові знаки, оскільки дрібні купюри зовсім втрачають свою вартість і перестають функціонувати. Тому швидко зростає потреба у великих купюрах, за якою не встигає їх випуск емісійним центром. Створюється парадоксальна ситуація, коли за наявності в обігу великої маси зайвих грошей всі економічні суб'єкти відчувають недостачу платіжних засобів (грошовий «голод»). Поступово цей «голод» поширюється і на оборот грошового капіталу, внаслідок чого у дедалі більшій частині підприємств посилюється недостача основного й оборотного капіталу. Це пояснюється тим, що випереджаюче знецінення грошей порівняно з ростом їх емісії призводить до зменшення реальної цінності грошової маси в обігу.

Негативно впливає інфляція і на фінансову систему, особливо на другій стадії, коли емісія грошей не встигає за їх знеціненням. Реальна вартість всієї суми державних доходів постійно зменшується. Тому держава змушена весь час «посилювати тиск» на друкарський станок, щоб компенсувати фінансові втрати від інфляції. Оскільки зробити це неможливо, то їй доводиться так чи інакше зменшувати свої витрати і передусім на соціальні потреби, що ще більше загострює соціально-політичну нестабільність у країні. На певній стадії інфляції подальше зростання емісії стає фінансово не вигідним і соціально небезпечним.

Особливої уваги заслуговує питання впливу інфляції на зовнішньоекономічні зв'язки. Найбільш узагальненим наслідком її є падіння курсу національної валюти відносно валют країн, де інфляція відсутня чи розвивається нижчими темпами.

Падіння курсу відбувається нерівномірно і неадекватно зниженню купівельної сили грошей на внутрішньому ринку. При спробах держави втручатися у зовнішньоекономічні і валютні відносини виникають розбіжності між офіційним і ринковим курсом валюти, формується декілька ринкових курсів тощо. Всі ці явища дезорганізують зовнішньоекономічні зв'язки, вносять до них значний спекулятивний елемент, стримують приплив іноземного капіталу, погіршують платіжний баланс країни, її валютне становище, підривають її позиції на світовому ринку.

Регулювання грошового обігу здійснюється на основі використання законів грошового обігу. Рівновага товарної й грошової маси залежить від трьох факторів:

- кількості проданих товарів;
- рівня товарних цін;
- швидкості обертання грошової одиниці.

Всі ці фактори безпосередньо залежать від стану й рівня виробництва, використання переваг суспільного поділу праці, рівня продуктивності праці. Закономірності тут такі:

- 1) чим розвинутіший суспільний поділ праці, тим більша кількість товарів продається;
- 2) чим вищий рівень продуктивності праці, тим нижчі вартість та ціна товарів.

За золотовалютного обігу потрібна кількість грошей для безперешкодної реалізації товарів підтримується автоматично, бо скарги залежно від стану виробництва постійно діяли як відводні й приводні канали для припливу або відпливу грошей з обігу.

В Україні підтримувати товарно-грошову масу зобов'язаний Національний банк. Його органи, спираючись на класичну закономірність, яку відкрили економісти ще у XVIII ст., повинні забезпечувати таку рівновагу:

$$Г*П=Т*Ц, \text{ де}$$

Г — середня маса грошей, яка знаходиться в обігу;

П — кількість оборотів середньої грошової маси;

Т - обсяг товарів, які знаходяться в обігу;

Ц - ціни товарів на ринку.

Це означає, що маса грошей, помножена на швидкість їх обертання, повинна дорівнювати обсягу випущених товарів, помноженому на рівень цін. Якщо рівновага порушується, то з допомогою відповідних інтервенцій, тобто фінансово-економічних заходів, необхідно один з показників підкоригувати: збільшити виробництво чи імпорт товарів, відрегулювати швидкість обертання грошей, скоротити грошову масу і, нарешті, підвищити ціни.

Найкращий спосіб підтримування збалансованості — швидке розширення якісної товарної маси в Україні, особливо з допомогою роздержавлення й приватизації, переведення державного сектора на засади комерційного розрахунку, підтримки соціально значущих галузей суспільного виробництва, розбудови економіки відкритого типу, інтегрованої у світовий простір. Цінова політика повинна орієнтуватися на вільні ціни світового ринку. Нормальну кількість грошей для підтримки даної товарної маси забезпечить внутрішня, а потім зовнішня конвертованість національної грошової одиниці.

Більш ефективною є політика прискорення швидкості обертання грошової маси, якої можна досягти, скажімо, переходом до щотижневих виплат заробітної плати, широким впровадженням кредитних грошей та розширенням безготівкових розрахунків, введенням електронних карток споживача та іншими заходами. Все це дало б змогу проводити гнучку політику грошового обігу. Своєчасно вилучати надлишкову масу грошей з обігу й підтримувати фінансову стабільність [5, с.45].

Негативні наслідки має заміщення в українській економіці засобів обігу, платежу і заощаджень іноземною валютою. Поглибленню дисбалансу фінансово - грошової системи сприяє насамперед доларизація національної економіки. Збільшення частки грошової маси, що розміщена у валютних заощадженнях, свідчить про недовіру юридичних та фізичних осіб до власної національної валюти.

Завдання формування оптимальної схеми і конкретних механізмів регулювання грошової маси в обігу є сьогодні надзвичайно актуальним. Старі випробувані монетарні інструменти - касовий і кредитний плани вже не придатні для ринкових умов. Необхідно навчитись ефективно використовувати нові ринкові монетарні інструменти.

Величезні потенціальні можливості криються в забезпеченні бездефіцитного державного бюджету України та ліквідації невпинної кредитної експансії.

Отже, Національний банк України повинен ефективно виконувати свою головну функцію стабілізації грошового обігу.

2. Макроекономічний аналіз інфляційних детермінацій

Ще на початку ХХ ст. американський економіст І. Фішер розкрив взаємозв'язок між інфляцією та безробіттям. Статистичні дані показували, що у фазі піднесення рівень безробіття знижувався, а темп інфляції, навпаки, зростав. Протилежний хід дій простежувався у фазі спаду — рівень безробіття зростав, а інфляція знижувалася. Така динаміка інфляції та безробіття сприймалася економістами як належна, і глибинні її причини не досліджувалися. Лише у 1958 р. новозеландський економіст А. Філіпс опублікував статтю про взаємозв'язок між величиною зарплати та рівнем безробіття. Він виявив, що заробітна плата завжди зростала, коли безробіття було малим. Зі зростанням рівня безробіття темпи приросту зарплати уповільнювалися[12,с.342].

На підставі статистичних даних Філіпс побудував криву, що відображала несподівано стійку обернену залежність між темпами зростання зарплати та рівнем безробіття у Великій Британії упродовж 1861—1957 рр. (рис.2). Пізніше цю залежність почали називати кривою Філіпса. По вертикальній осі Філіпс відклав темпи зростання номінальної зарплати, а по горизонтальній — рівень безробіття. Точці, в якій крива перетинає вісь абсцис, відповідає рівень безробіття, за якого рівень цін на ринку праці незмінний. Згідно з оцінкою Філіпса, такий рівень безробіття у Великій Британії становив 5,5%. Ця крива не перетинає вісь ординат, бо досягти абсолютного рівня зайнятості, тобто відсутності безробіття, практично неможливо.

У 1960 р. американські економісти Семюелсон і Солоу дещо видозмінили криву Філіпса. їм удалося пов'язати рівень безробіття з рівнем інфляції (а не з темпами зростання зарплати, як то було раніше). Таке вдосконалення кривої Філіпса дало змогу застосувати її до дослідження національної економіки та використати в макроекономічній політиці. Початкову стабільну криву, побудовану на підставі емпіричних даних, називають ранньою кривою Філіпса.

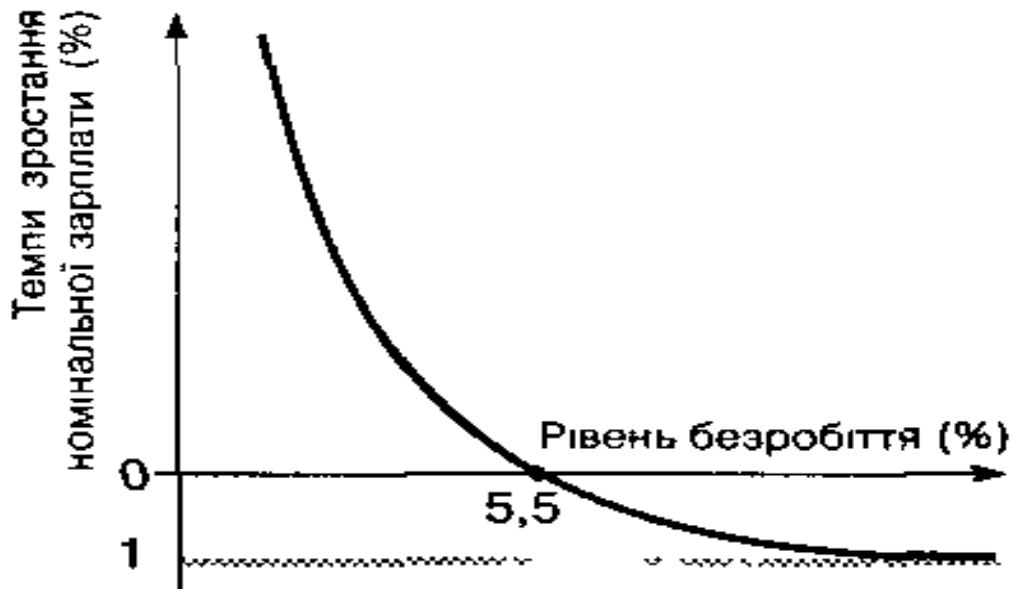

Рис. 2. Рання, або емпірична, крива Філіпса[12,с.342]

Що спричиняє обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям, який виражає крива Філіпса? Чинники, що лежать в основі зазначеного зв'язку, аналогічні тим, які зумовлюють додатний нахил проміжного відрізка кривої сукупної пропозиції. Із наближенням національної економіки до рівня повної зайнятості на ринку праці виникають слабини та структурні проблеми. Річ у тім, що національний ринок праці містить велику кількість індивідуальних ринків праці, які відрізняються один від одного і за структурою зайнятості, і за географічним розташуванням. У фазі піднесення повна зайнятість не досягається одночасно на кожному з ринків праці. Представники одних професій зайняті повністю, а серед представників інших професій ще багато безробітних. В одних регіонах країни рівень безробіття у фазі піднесення перевищує природний, тоді як в інших попит на окремі види праці не задовольняється. Це спричиняє тут підвищення заробітної плати, що генерує зростання витрат і цін. Отже, ціни починають зростати ще до того, як національна економіка досягає повної зайнятості.

Ринок праці повільно усуває цю розбалансованість. В одних випадках безробітні просто можуть не знати, що десь є потреба в представниках їхньої професії, в інших — перекваліфікація може потребувати значних затрат часу і

коштів або ж зміни місця проживання. Отже, ринок праці недостатньо пристосовується до змін у попиті й пропозиції робочої сили і не може відвернути зростання витрат і цін, яке починається ще перед тим, як досягнуто повної зайнятості. Ось чому існує обернена залежність між рівнями безробіття та інфляції на проміжному відрізкові кривої AS[12,с.343].

У 60—70-х роках більшість економістів уважали, що кожна країна стоїть перед проблемою вибору між двома лихами національної економіки — інфляцією та безробіттям. Інакше кажучи, якщо країна хоче досягти низького рівня безробіття, вона змушена прийняти вищий рівень інфляції. І навпаки, щоб знизити темпи інфляції, нація мусить терпіти вищий рівень безробіття. Відтак крива Філіпса стала основою макроекономічної політики урядів багатьох країн. Вплив уряду на сукупний попит за допомогою інструментів фіскальної та монетарної політики давав змогу переміщувати економіку по кривій Філіпса і вибирати певну точку на ній, тобто певну комбінацію рівнів інфляції та безробіття. Наприклад, стимулювальна макроекономічна політика збільшувала сукупний попит, а отже й рівні національного виробництва та зайнятості. Проте водночас вона індукувала вищий темп інфляції. Навпаки, стримувальна монетарна політика давала змогу знизити рівень інфляції, але коштом зростання безробіття, тобто зниження обсягу національного виробництва.

Однак на підставі статистичних даних 70-х років для однієї країни можна було побудувати аж декілька кривих Філіпса. В аналітичній економіці заговорили про те, що крива Філіпса вже не підтверджується. Проте подальші дослідження показали, що крива Філіпса може переміщуватися.

Крива Філіпса стабільна, якщо в національній економіці існує інерційний, тобто з року в рік однаковий, темп інфляції. Цей темп підтримується доти, доки немає збурень у сукупному попиті чи сукупній пропозиції. Збурення в сукупному попиті настають, наприклад, тоді, коли рівень безробіття помітно нижчий за його природну норму. У цьому разі темп інфляції зростає, бо тиск до підвищення заробітної платні, що індукують незайняті робочі місця, перевищує тиск до зниження заробітків, що генерує безробіття. Зростання темпу інфляції

переміщуватиме криву Філіпса вгору.

Якщо рівень безробіття перевищуватиме природний, то темп інфляції знижуватиметься. Річ у тім, що тиск до зниження зарплати, індукований безробіттям, перевищує силу тиску до зростання заробітної плати, тому рівень заробітної плати і витрати знижуються, а відтак і ціни, що уповільнює темп інфляції. Тому крива Філіпса переміщується донизу.

Збурення пропозиції, як нам уже відомо, мають місце тоді, коли умови функціонування національної економіки різко змінюються, що впливає на витрати виробництва товарів та послуг і внаслідок цього — на ціни, які встановлюють фірми. За несприятливих збурень пропозиції витрати виробництва зростають, а відтак і ціни. Це означає, що темп інфляції змінюється і крива Філіпса переміщується вгору. І навпаки, за сприятливих збурень сукупної пропозиції, наприклад унаслідок зниження світових цін на нафту, темп інфляції знижуватиметься і крива Філіпса переміщуватиметься донизу[12,с.344].

Щоб глибше зрозуміти, як збурення у сукупних попиті та пропозиції переміщують криву Філіпса, використаємо рисунок 6. Припустимо, що національна економіка функціонує за природної норми безробіття, тобто продукує природний обсяг продукції та перебуває у точці А. Нехай унаслідок певних обставин, наприклад стимулювальної політики уряду, сукупний попит почав швидко зростати. Рівень безробіття знижується, і фактичний ВВП перевищує природний. Оскільки рівень безробіття спадає, фірми активно наймають працівників, а окремі з них енергійніше підвищують заробітну плату. В результаті зростають витрати, і ціни також починають зростати. Відтак зарплата і ціни уже прискорено зростають. В економіці відбуваються зміни, які можна зобразити переміщенням угору по кривій SRPC. Інфляційні очікування ще не змінюються, але нижчий рівень безробіття пришвидшує темп інфляції.

Із підвищенням заробітної плати та цін фірми й наймані працівники починають очікувати вищої інфляції, що передбачають в угодах щодо зарплати і цін. Отже, інерційний темп інфляції зростає. Коротко-строкова крива Філіпса

переміщується вгору. Нова крива Філіпса $SRPC'$ лежить вище від початкової кривої $SRPC$, показуючи вищий очікуваний темп інфляції. У точці C рівень безробіття той самий, що й у точці B , але темпи інфляції вищі.

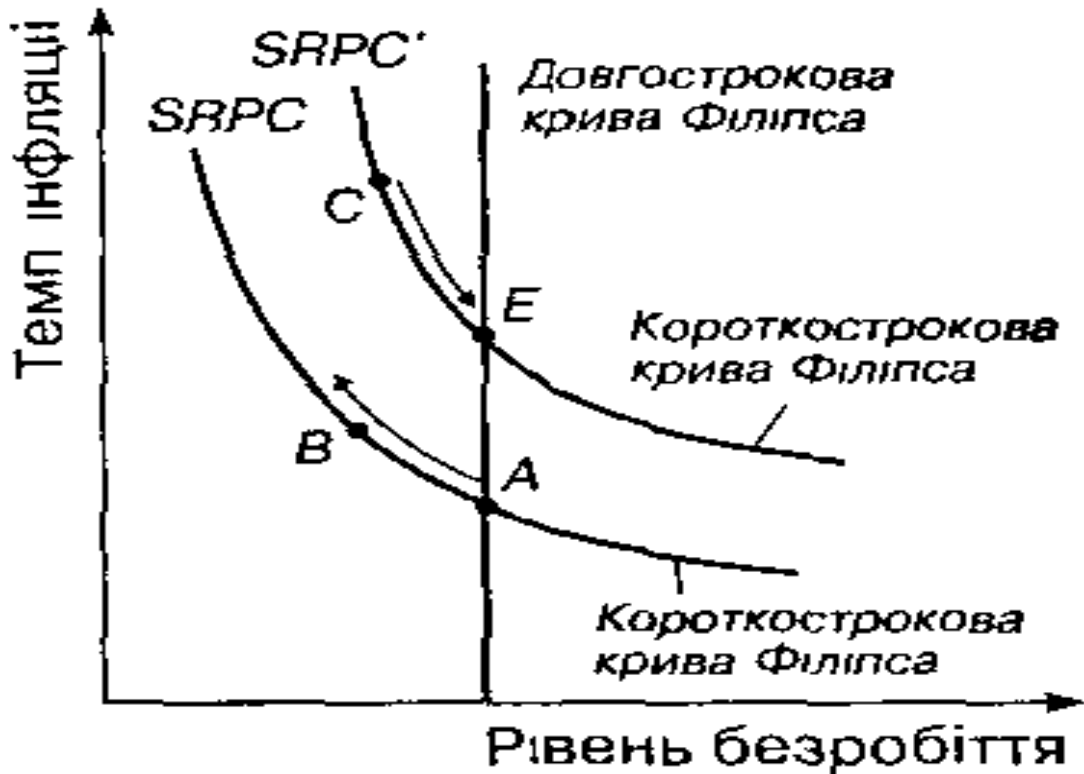

Рис. 6. Переміщення кривої Філіпса[12,с.345]

Розвиток національної економіки зрештою уповільнюється, і обсяг виробництва повертається до природного, а рівень безробіття — до його природної норми. Внаслідок вищого рівня безробіття темп інфляції знижується (рух від точки C до точки E). Економіка повертається до точки E . Тепер за природного рівня безробіття інерційний темп інфляції у точці E вищий, ніж у точці A яка також відповідає природному рівневі безробіття. Учасники ринкового процесу очікують вищого рівня цін. Отже, у національній економіці рівень зайнятості буде тим самим, що й до піднесення, але всі номінальні показники зростатимуть швидше, бо темп інфляції буде вищий.

Загалом є підстави для таких тверджень. З відхиленням рівня безробіття

від його природної норми темп інфляції змінюється. Доки рівень безробіття нижчий за його природну норму, доти темп інфляції зростатиме. І навпаки, інфляція зменшуватиметься доти, доки рівень безробіття перевищуватиме природну норму безробіття. Коли ж у національній економіці рівень безробіття дорівнює його природній нормі, інфляція стабілізується, тобто загальний рівень цін зростає певним усталеним темпом.

Державні мужі мають можливість керувати короткостроковою кривою Філіпса. Вони можуть зменшувати рівень безробіття, і нація тимчасово насолоджуватиметься високим рівнем зайнятості, але за рахунок зростання інфляції. І навпаки, якщо інерційний темп інфляції надто високий, то, викликавши спад і збільшивши безробіття, можна зменшити інерційний темп інфляції. У довгостроковому періоді крива Філіпса є вертикальною лінією, що піднімається угору від природної норми безробіття, як показано вертикальною лінією EA на рис.3. Тому зникає можливість вибору між інфляцією та безробіттям.

Сучасна крива Філіпса відрізняється від ранньої трьома особливостями. По-перше, у сучасній кривій Філіпса темпи приросту номінальної зарплати замінено на темпи інфляції. Утім це не має принципового значення, бо у періоди високих темпів зростання зарплати швидко зростають і ціни. По-друге, сучасна крива Філіпса враховує очікувану інфляцію. По-третє, вона враховує збурення сукупної пропозиції.

Рівняння сучасної кривої Філіпса записують так:

$$\pi = \pi^e - \beta (B' - B^*) + \vartheta,$$

де π — темп інфляції;

π^e — очікуваний темп інфляції;

β — параметр, який показує, наскільки сильно реагує інфляція на динаміку циклічного безробіття. Цей коефіцієнт завжди більший від нуля;

ϑ — збурення пропозиції;

B' — рівень безробіття;

B^* — природна норма безробіття.

Отже, інфляція \sim очікувана інфляція — β (циклічне безробіття) + +

збурення пропозиції.

Перший член цього рівняння означає, що рівень інфляції залежить від очікуваного темпу інфляції. Економісти часто припускають, що очікування стосовно інфляції формуються на підставі інфляції у минулому періоді. Це припущення називають адаптивними сподіваннями.

Другий член рівняння кривої Філіпса $p(B^1 - B')$ показує, що відхилення безробіття від його природної норми може прискорювати або стримувати розвиток інфляції. Якщо рівень безробіття перевищує його природну норму, то темп інфляції знижуватиметься. За рівня безробіття, нижчого за природний, темп інфляції зростатиме. Це буде інфляція попиту, бо високий рівень сукупного попиту є причиною цього виду інфляції. Знак мінус перед показником циклічного безробіття стоїть тому, що коли воно існує в національній економіці, темп інфляції знижуватиметься.

Третій член рівняння ($\&$) показує, що рівень інфляції підвищується або знижується внаслідок збурень пропозиції. За несприятливих збурень $\&$ має додатне значення, й темпи інфляції зростають. Це буде інфляцією витрат, бо несприятливі збурення пропозиції збільшують витрати виробництва. За сприятливих збурень сукупної пропозиції β має від'ємне значення, що уповільнює темпи інфляції.

Отже, згідно з уявленнями економістів основного потоку макро-економіки, у короткостроковому періоді існує можливість вибору між інфляцією та безробіттям. Змінюючи сукупний попит, державні мужі можуть вибрати певну комбінацію рівнів інфляції та безробіття на короткостроковій кривій Філіпса. При цьому положення на цій кривій залежить від очікуваного темпу інфляції. Якщо він зростає, крива переміщується вгору, й вибір між інфляцією та безробіттям є менш сприятливим. У цьому разі за кожного рівня безробіття темп інфляції буде вищим (рис.4).

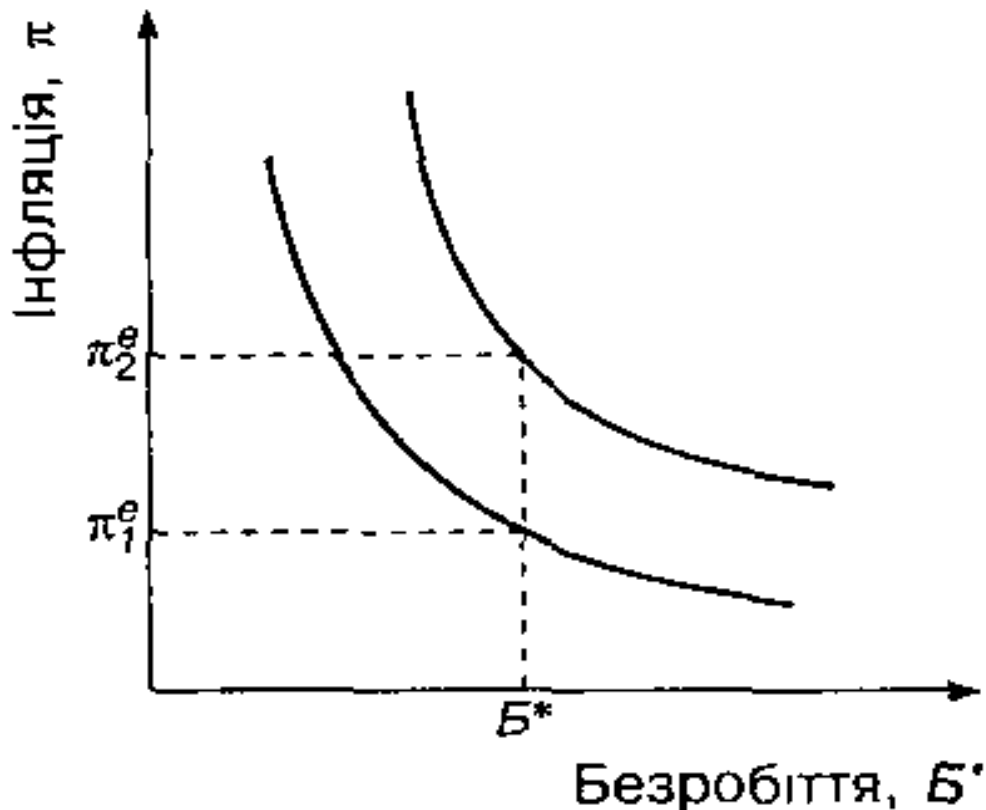

Рис.4. Вплив очікуваної інфляції на вибір між інфляцією та безробіттям[12,с.347]

Вибір між інфляцією і безробіттям існує лише у короткостроковому періоді. У довгостроковому періоді зберігається класична дихотомія: крива Філіпса є вертикальною, а можливість вибору між інфляцією та безробіттям зникає.

Прихильники теорії раціональних сподівань заперечують наявність спадної короткострокової кривої Філіпса, а отже можливості вибору між інфляцією та безробіттям, їхня логіка така. Споживачі, підприємці, наймані працівники та інші учасники ринкового процесу розуміють, як функціонує національна економіка. Вони використовують усю наявну інформацію для захисту своїх інтересів. Зокрема, вони враховують заходи економічної політики при ухваленні власних рішень і розуміють, як ці заходи впливатимуть на національну економіку та їхнє становище.

Якщо, наприклад, уряд проводить стимулювальну макроекономічну

політику, то працівники передбачають зростання інфляції та відповідне зниження реальної зарплати. Вони одразу висунуть вимоги про підвищення своєї номінальної зарплати, щоб нейтралізувати вплив очікуваної інфляції на свої реальні доходи. За правильного передбачення ними рівня зростання цін і відповідних вимог щодо підвищення номінальної зарплати жодного, навіть тимчасового, підвищення обсягу національного виробництва і рівня зайнятості у національній економіці не відбудеться. Натомість розвинеться інфляція, і рівень цін зросте з А до Е (рис. 5). Отже, згідно з теорією раціональних сподівань, крива Філіпса є вертикальною не лише в довгостроковому, а й у короткостроковому періоді.

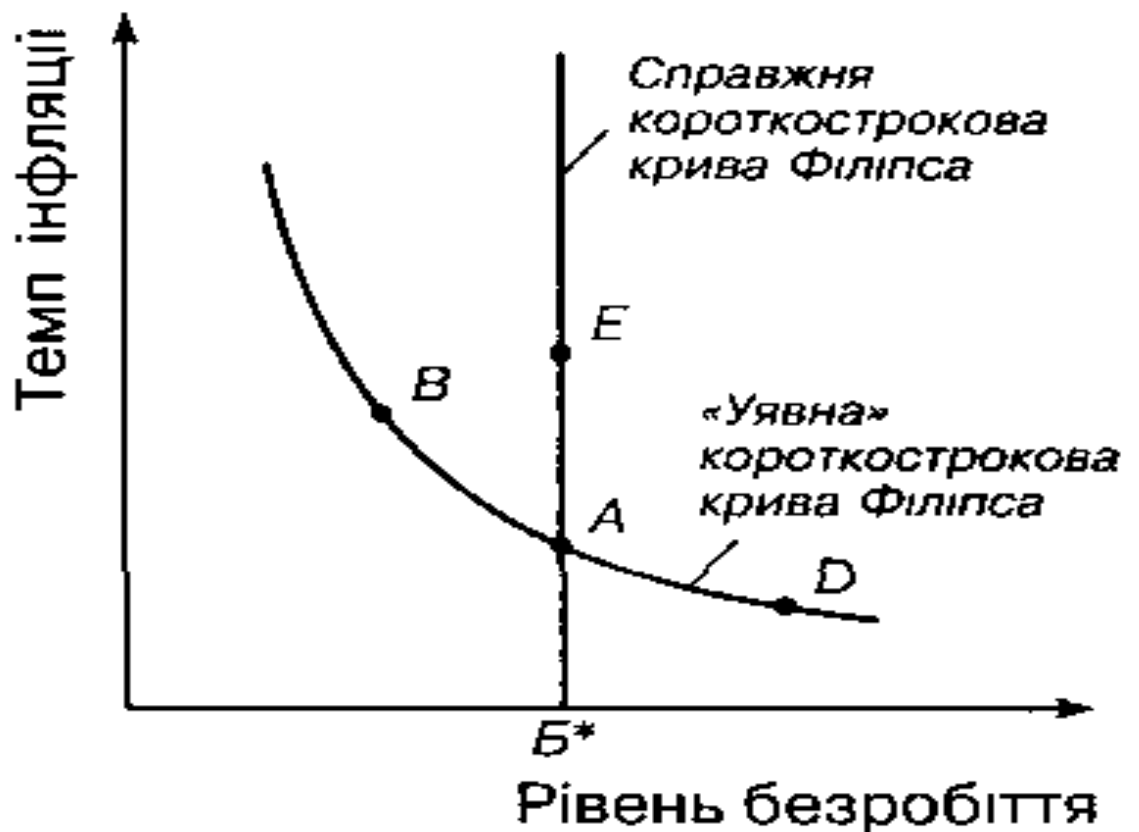

Рис. 5. Крива Філіпса з позиції теорії раціональних сподівань[12,с.348]

Якщо ж працівники неправильно оцінюють економічні події, наприклад,

уважають, що їхні реальні заробітки зростатимуть унаслідок макроекономічної політики уряду, то вони пропонуватимуть більше своєї праці, і безробіття знизиться. Отже, економіка переміститься з точки А у точку В. Цілком можливо, кажуть прихильники теорії раціональних сподівань, що працівникам може здаватися, що їхня реальна заробітна плата знижується. Пропозиція праці зменшиться і безробіття зросте, а економіка переміститься у точку D. Якщо поєднати точки В і D, то вони утворять криву з від'ємним нахилом, яка нагадує криву Філіпса. На думку adeptів теорії раціональних сподівань, економісти помилково роблять висновок, що існує стабільна короткострокова крива Філіпса.

Згідно з названою теорією, між безробіттям та інфляцією немає вибору і в короткостроковому періоді. Уряд не може впливати на реальні змінні — обсяг виробництва і рівень зайнятості, і намагання стимулювати розвиток національної економіки лише підвищить загальний рівень цін. Зазначимо, що більшість економістів піддають сумніву положення теорії раціональних сподівань щодо кривої Філіпса.

3. Інфляційна ситуація в Україні

Після тенденції 2012-2013 років утримання споживчої інфляції на низькому рівні в 2014 році відбувався стрімкий розвиток інфляційних процесів, що супроводжував початок економічних реформ. За підсумками року споживчі ціни зросли на 24.9% унаслідок девальвації гривні, підвищення адміністративно регульованих цін і стрімкого зростання інфляційних очікувань[3].

Зниження обмінного курсу гривні перш за все вплинуло на динаміку базового ІСЦ, який упродовж року збільшився на 22.8%. Зростання базової інфляції в 2014 році відбувалося під впливом підвищення цін на продукти харчування з високим ступенем оброблення та подорожчання непродовольчих товарів, значна частка яких є імпортованими. Істотний вплив на загальний інфляційний фон в Україні мало підвищення цін на товари та послуги, що регулюються адміністративно. Протягом 2014 року вони зросли на 30.4% переважно внаслідок підвищення тарифів у сфері ЖКГ з метою приведення їх до економічно обґрунтованого рівня. Вперше за останні чотири роки відбулося зростання цін на сирі продукти харчування (на 22.3%) зокрема через подорожчання їхнього імпорту, а також через збільшення витрат на вітчизняне виробництво. Попри значне зниження доларових цін на нафту на світових ринках основний вплив на вартість палива в Україні зумовив курсовий чинник. У результаті ціни на паливо підвищилися протягом року на 60.7%. У 2014 році відновилося зростання індексу цін виробників, яке за підсумком року становило 31.8%. Вагомий вплив на динаміку цін у промисловості мало підвищення цін на імпортовані сировину та енергоносії, зокрема на газ, зумовлене девальвацією гривні. Також курсовий чинник стимулював зростання цін в експортоорієнтованих галузях, які визначаються гривневим еквівалентом цін на зовнішньому ринку[13].

Таблиця 1.

Індекси інфляції в 2010-2016рр.[8]

<i>Місяць</i>	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Січень	101,8	101,0	100,2	100,2	100,2	103,1	100,9
Лютий	101,9	100,9	100,2	99,9	100,6	105,3	99,6
Березень	100,9	101,4	100,3	100,0	102,2	110,8	
Квітень	99,7	101,3	100,0	100,0	103,3	114,0	
Травень	99,4	100,8	99,7	100,1	103,8	102,2	
Червень	99,6	100,4	99,7	100,0	101,0	100,4	
Липень	99,8	98,7	99,8	99,9	100,4	99,0	
Серпень	101,2	99,6	99,7	99,3	100,8	99,2	
Вересень	102,9	100,1	100,1	100,0	102,9	102,3	
Жовтень	100,5	100,0	100,0	100,4	102,4	98,7	
Листопад	100,3	100,1	99,9	100,2	101,9	102,0	
Грудень	100,8	100,2	100,2	100,5	103,0	100,7	
Всього за рік	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	
Середньомісячний темп росту	100,3	99,9	100,0	101,9	103,1	100,7	
Середньорічний темп росту	109,4	108,0	100,6	99,7	112,1	148,7	

Аналіз ефективності грошово-кредитної політики за цільовим пріоритетом досягнення та утримання цінової стабільності (цільовий пріоритет 1) у 2002-2013 рр.. свідчить про недостатню ефективність грошово-кредитної політики через невідповідність фактичних показників ІСЦ прогнозованим. Попри те, що в 2012-2013 рр.. інфляція в Україні була нижчою за прогнозовані показники, індекс споживчих цін характеризується значною волатильністю.

Так, якщо у 2012 році мала місце дефляція (ІСЦ становив (-0,2%)), то за 9 міс. 2014 року ІСЦ зріс до 16,2% (таб.1). Крім цього, жодного разу не дотримувався середньостроковий цільовий орієнтир інфляції, який визначався в Основних засадах грошово-кредитної політики з 2012 року (5-6% визначено у 2012 р.), 4-6% (визначалось у 2013-2014 рр.)[13].

Світовий досвід свідчить, що значна волатильність інфляції є більш згубним явищем для економіки, ніж стабільно висока інфляція. Це пов'язано із непередбачуваністю монетарних умов у середньостроковій перспективі, негативним впливом на показники ефективності економічних суб'єктів, що зменшує довіру суб'єктів ринку, погіршує їх очікування.

Інфляція в Україні 2015 року становила 44%.

Після досягнення максимального рівня, який у квітні становив 60,9% у річному вимірі, споживча інфляція сповільнилася до 46% у грудні.

НБУ прогнозує, що 2016 року темпи інфляції сповільняться до 12%, 2017 року - до 8%, 2018 року - до 6%, а 2019 року вийдуть на оптимальний рівень близько 5%.

Інфляція 44% - найвища з 1995 року, коли ціни зросли на 181,7%. У кризовий 2008 рік, коли долар подорожчав більш ніж у півтора разу, рівень інфляції склав 22,3%, 2014 року, коли відбулася анексія Криму і почалася війна на Донбасі, інфляція становила 24,9%[13].

4. Оцінка ефективності антиінфляційних заходів в Україні

Антиінфляційна політика більшості країн з розвинутою ринковою економікою проводиться за кількома напрямками — дефляційної політики (урегулювання попиту), політики доходів чи за одним і другим напрямками одночасно.

Політика регулювання інфляції на початку 70-х років змінилася прямо антиінфляційною політикою.

Антиінфляційна політика України має два аспекти — дефляційна політика (регулювання попиту) та політика доходів.

Дефляційна політика включає методи обмеження платоспроможного попиту через фінансовий і кредитно-грошовий механізми. Вона проводиться за умов, коли інфляція спричиняється (переважно) тиском зайвих грошей у каналах обігу.

Щоб зменшити надходження зайвих грошей в обіг скорочуються витрати державного бюджету, передусім на субсидії підприємствам, соціальні потреби, інфраструктуру, на потреби військово-промислового комплексу. Для вилучення з обігу зайвих грошей, які надійшли туди раніше, широко використовується посилення податкового тиску на доходи. Проте мобілізовані в бюджет через податки кошти можуть знову надходити в обіг у вигляді державних витрат. Щоб цього не трапилося, необхідно реально зменшувати бюджетні витрати, насамперед невиробничого призначення. З метою вилучення частини зайвих грошей часто випускаються державні позики.

Важливим інструментом дефляційної політики є кредитна рестрикція та пряме лімітування (таргетування) випуску готівки в обіг. Підвищуючи дисконтну ставку центрального банку, регулюючи процентні ставки за пасивними й активними операціями комерційних банків, збільшуючи норму обов'язкових резервів та ін., держава скорочує банківське кредитування народного господарства і стримує тим самим зростання грошової маси та платоспроможного попиту. Практикується пряме державне лімітування

зростання кредитних вкладень та готівкової грошової маси в обігу, попередній контроль центрального банку за обґрунтованістю видач комерційними банками позик на великі суми.

Політика дефляції за послідовного і жорсткого її проведення може дати бажаний антиінфляційний ефект, проте реалізація її пов'язана з великими труднощами, оскільки посилює соціальне напруження в суспільстві, загрожує економічною кризою, банкрутством підприємств, зменшенням зайнятості. Тому урядам нерідко доводиться маневрувати, майстерно комбінуючи дефляційні та інфляційні методи.

Другий напрям антиінфляційної політики — політика доходів — передбачає державний контроль за заробітною платою й цінами. Такий контроль може полягати у фіксації зарплати і цін на певному рівні («заморожування»), або встановленні темпів їх зростання в певних межах, найчастіше в межах темпів приросту продуктивності праці. Цей метод широко використовувався в колишньому Радянському Союзі. У країнах Заходу далеко не всі уряди наважувалися застосовувати його, зважаючи на можливі негативні економічні й соціальні наслідки. Адже заморожування цін — це пряме втручання в приватне підприємництво й у сферу ринку, що призводить до деформації його механізму. Першим негативним наслідком цього є товарний дефіцит і розвиток «чорного ринку». Заморожування зарплати спричиняє незадоволення трудящих, посилює соціальне напруження.

На сучасному етапі розвитку уряд нашої країни відмовився від прямого втручання в ціни і зарплату і спрямував свої дії на подолання причин інфляції створенням сприятливих умов для вільної дії законів ринку і активним стимулюванням приватного підприємництва. Це, зокрема, проведення жорсткої антимонопольної політики, заохочення ринкової конкуренції, скорочення державної підтримки малорентабельних і слабokonкурентних підприємств і галузей, запровадження гнучкої податкової політики, що стимулює підприємницьку активність і зростання грошових заощаджень населення. Усі ці заходи позитивно впливали на розвиток та ефективність виробництва,

підвищення продуктивності праці, що, у свою чергу, сприяло результативності дефляційної політики. Унаслідок цього ми змогли перебороти галопуючу інфляцію, утримати її на рівні «повзучої».[7, с. 132].

Нині особливості економічного розвитку знову поставили на порядок денний кейнсіанські ідеї регульованої інфляції. Проте й досвід 80-х рр., що ґрунтувався переважно на концепціях неомонетаризму, має велике значення для теорії і практики.

По-перше, інфляція може легко з регульованої перетворитися на нерегульовану, досягти галопуючих темпів і призвести до тяжких економічних і соціальних наслідків.

По-друге, антиінфляційна політика має тим більший ефект, чим менше вона втручається у виробництво, чим ліпші умови створюються в країні для розвитку підприємництва і дії ринкового механізму. Тому вона не може обмежуватися тільки дефляційними заходами, а має бути комплексною, включати й заходи, спрямовані на всебічне стимулювання розвитку виробництва.

По-третє, загрозливі соціальні наслідки може мати не тільки розкручування інфляції до високих рівнів, а й антиінфляційна політика держави, якщо вона недостатньо продумана та здійснюється непослідовно.

Висновки

Інфляція — процес знецінення грошей унаслідок надмірної емісії та переповнення каналів обігу грошовою масою. Зовні вона проявляється у зростанні загального рівня цін та зниженні купівельної спроможності грошей. Інфляція призводить до стихійного перерозподілу доходів та багатства між соціальними групами населення, зниження матеріального стимулювання праці, до спаду виробництва, скорочення інвестицій, гальмування науково-технічного прогресу, послаблення зовнішньоекономічних позицій країни, зменшення конкурентних можливостей на світовому ринку.

На темпи інфляції впливають три агреговані складники: темпи приросту грошової маси, темпи зміни швидкості обороту грошової маси і темпи зміни обсягів виробництва (ВВП). Залежно від конкретної економічної ситуації вплив цих показників на інфляційний процес неоднаковий.

Ланкою, яка з'єднує, з одного боку, приріст грошової маси, а з іншого, — зростання рівня цін, стає, як правило, хронічний та надто великий за розміром дефіцит державного бюджету, котрий покривається переважно за рахунок кредитної емісії. Жоден уряд, як підкреслював Дж. Кейнс, не погодиться оголосити себе банкрутом, не вдаючись до послуг емісійного механізму, що є в його розпорядженні. Будь-яка держава вдається до емісії грошей у тому разі, коли вона не може розв'язати проблему бюджетного дефіциту відповідною податковою політикою або випуском цінних паперів.

Отже, основна причина фіскальної інфляції — дефіцит бюджету та його покриття за рахунок емісійних кредитів центрального банку. Адже вони — основний каталізатор інфляції. Проте повністю позбутися інфляції лише методами обмеження попиту, тобто суто монетарними методами, неможливо. Обмеження грошової маси хоч і гальмує зростання цін, але водночас пригнічує виробництво, не дає змоги розірвати ланцюг боргових зобов'язань.

Інфляційний процес може відбуватись і під впливом цілої низки немонетарних чинників, що зумовлюють зростання цін через подорожчання

компонентів виробництва і збільшення собівартості продукції. Ідеться про інфляцію витрат, що формується на принципово іншій основі, ніж інфляція попиту.

Зростання цін може відбуватись також через очікування суб'єктами господарської діяльності чергового погіршення економічної ситуації: труднощів із поставками сировини, подорожчання банківського кредиту, платіжної кризи тощо. Наслідком такого очікування є збільшення виробничих витрат на так звану плату за ризик.

Інфляцію, що імпортується, зумовлюють надмірний вплив іноземної валюти, підвищення імпортних цін тощо. Рівень валютного курсу національної валюти до іноземних може бути як інфляційним, так і антиінфляційним чинником. Низький курс національної валюти робить дорожчим імпорт і дешевшим (за межами країни) експорт товарів. Це призводить до зростання цін на імпортовані товари. Тому існує пряма залежність між інфляційними процесами та обсягом чистого експорту (різниця між експортом та імпортом). Отже, зниження курсу національної валюти підвищує вартість імпортованих товарів та сировини на внутрішньому ринку. А це збільшує загальну собівартість виробництва, у тім числі й виробництва продукції на експорт.

У міжнародній практиці (відповідно до темпів інфляційного процесу) виокремлюють три різновиди інфляції: повзучу, галопуючу, гіперінфляцію. Ясна річ, що межі і форми інфляційного процесу досить мінливі, і в кожній країні він розвивається по-своєму.

Антиінфляційна політика більшості країн з розвинутою ринковою економікою проводиться за кількома напрямками — дефляційної політики (урегулювання попиту), політики доходів чи за одним і другим напрямками одночасно.

Завдання формування оптимальної схеми і конкретних механізмів регулювання грошової маси в обігу є сьогодні надзвичайно актуальним. Старі випробувані монетарні інструменти - касовий і кредитний плани вже не придатні для ринкових умов. Необхідно навчитись ефективно

використовувати нові ринкові монетарні інструменти.

Оскільки Національний банк України готується в майбутньому перейти до режиму інфляційного таргетування, він обов'язково повинен враховувати факт існування в країні численних глибоких проблем, у тому числі високої інфляції, слабкої економіки та політичної нестабільності. Єдиною перевагою порівняно з країнами, котрі зробили цей крок раніше, є наявні опитування, які вимірюють інфляційні очікування різних економічних агентів і дадуть змогу НБУ в реальному часі стежити за успіхами його комунікаційної стратегії і тим, як зміна режиму впливатиме на економічні очікування українців. Хоча опитування в нинішньому вигляді і не ідеальні, завдяки невеликим змінам та доповненням їх легко зробити одними з кращих опитувань такого типу, що може принести значні вигоди центральному банку. Розробники політики намагатимуться обмежити коливання гривні навіть у режимі інфляційного таргетування з тим, щоб уникнути надмірної мінливості інфляційних очікувань домогосподарств і фірм в Україні. На жаль, досвід країн, де діє режим інфляційного таргетування, свідчить про тривалу боротьбу за фіксацію очікувань, навіть коли низький рівень інфляції утримується впродовж багатьох років. Через двадцять п'ять років після запровадження інфляційного таргетування домогосподарства та фірми в Новій Зеландії, як і домогосподарства у США, все ще передбачають інфляцію вищу від цільового показника. Цей процес може бути ще складнішим для України, яка має історію нещодавньої гіперінфляції. Таким чином, українським політикам слід набратись терпіння і не сподіватися на швидкі результати, принаймні коли йдеться про інфляційні очікування.

Величезні потенціальні можливості криються в забезпеченні бездефіцитного державного бюджету України та ліквідації невпинної кредитної експансії. Отже, Національний банк України повинен ефективно виконувати свою головну функцію стабілізації грошового обігу.

Список використаної літератури:

1. Банківська справа: Навчальний посібник/ За ред. Проф. Р.І. Тиркала. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314с.
2. Гальчинський А. С. Теорія грошей: Навч.-метод. посібник. Видання четверте, змінене і доповнене — Київ: в-во Соломії Крушельницької „Основи”, 2001.
3. Городніченко Ю., Куабіон О. Інфляційні очікування в Україні: довгий шлях до закріплення?. /ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ, ПрАТ “Агентство “ІНФОКОН”, № 233, 2015. – с.6-24.
4. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За загальною редакцією Савлука. — К.: КНЕУ, 2002. – 598с.
5. Доходи і ціни//Тернопільський оглядач, 11 липня 2014 р. - №23 (33).
6. Інфляція в Україні. // Контракти, 23.01.2016 року. - №4. - с.5.
7. Інфляція в країнах СНГ//Корреспондент, 11 августа 2014. - №31(270). - с.9.
8. Індеси інфляції. Зведена таблиця індесів за період 1991-2016рр./ <http://www.victorija.ua/indeksy-inflyatsiyi-zvedena-tablytsya-indeksiv-za-period-1991-2015rr>
9. Костюченко О.А. Банківське право: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці: Навчальний посібник. – 2-ге видання. – Київ: А.С.К., 2013. – 576с.
10. Лепушинський В. Стратегічний документ з монетарної політики в умовах запровадження в Україні інфляційного таргетування. /ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ, ПрАТ “Агентство “ІНФОКОН”, № 233, 2015. – с.25-39.
11. Панчишин С. Макроекономіка: Навчальний посібник. Видання друге, стереотипне. – К.: Либідь, 2012. – 616с.

12. Сомик А.В. Ефективність грошово-кредитної політики: чинники, критерії оцінки та рекомендації для Національного банку України / А.В. Сомик, В.В. Плачинда, А.П. Петріна. – Центр наукових досліджень Національного банку України. – К., 2014. – 88с.
13. Сомик А. В. ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ / Центр наукових досліджень Національного банку України / Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" <http://www.economy.nayka.com.ua/>
14. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: навчальний посібник. – К.:КНЕУ, 2014. – 195с.